

POWSTANIE RAD NARODOWYCH NA ZIEMI LUBUSKIEJ

Wprawdzie Wojewódzka Rada Narodowa w Zielonej Górze rozpoczęła swą działalność dopiero w 1950 r., niemniej konieczne wydaje się przypomnienie w tym miejscu, w ogólnym choćby zarysie, procesu kształtowania się rad narodowych na tym obszarze. Blisko 5-letnia działalność rad narodowych, poprzedzająca powstanie WRN w Zielonej Górze, była bowiem okresem, w którym rady zdobyły sobie szerokie uznanie społeczeństwa, jako polityczna platforma współdziałania obywateli w rządzeniu państwem. Wytworzyły się w tym czasie już skromne tradycje w funkcjonowaniu tego rodzaju przedstawicielstwa. W 1946 r. delegaci powiatów województwa zielonogórskiego zostali po raz pierwszy powołani w skład wojewódzkich rad narodowych w Poznaniu i Wrocławiu.

Jedną z głównych cech ustroju społeczno-politycznego w Polsce po II wojnie światowej miał być szeroki udział społeczeństwa w sprawowaniu władzy. Zasada ta była realizowana właśnie przez tworzenie szerokiej reprezentacji narodu w postaci rad narodowych. Złożone z przedstawicieli partii politycznych, związków zawodowych i organizacji społecznych, powoływane były w latach 1945—1950 przede wszystkim w celu kontroli i ustalania głównych kierunków działania organów administracji państwowej. Tak więc obok wojewodów, starostów i wójtów oraz podległych im urzędów powoływano prezydium odpowiednich rad narodowych jako ich organy wykonawcze.

W pierwszych latach po wojnie rady narodowe nie były w pełnym tego słowa znaczeniu organami władzy terenowej, a jedynie przedstawicielstwem politycznym i formą społecznej kontroli mas nad administracją państwową oraz ich współdziałaniu w rządzeniu. Ta doradcza rola rad występowała szczególnie na terenach ziem zachodnich.

Proces tworzenia rad narodowych we wschodniej i centralnej części Polski rozpoczął się już w ostatnich miesiącach okupacji, wczesną wiosną 1944 r. Inaczej proces ten przebiegał w zachodniej części kraju, a więc na terenach „przyłączonych do Rzeszy” i ziemiach „nowo odzyskanych”.

Biorąc pod uwagę okoliczność, że okupant wysiedlił z zachodniej części terenów „przyłączonych do Rzeszy” (np. z Wielkopolski) dużą ilość Polaków, należało poczekać z powoływaniem rad narodowych do czasu ich powrotu oraz pełnej stabilizacji życia społeczno-politycznego na tym obszarze. Wspomina się o tym dlatego, że zalecenia odnoszące się do tworzenia rad narodowych w Wielkopolsce były ze względu na powiązanie z Ziemią Lubuską przenoszone również i na jej teren.

Aby nie pozbawić partii politycznych i organizacji społecznych możliwości wpływu na działalność administracji tam, gdzie nie działały jeszcze rady narodowe, Biuro Prezydyjne KRN zaleciło pismem okólnym z 30 marca 1945 r. tworzenie tymczasowych organów doradczych spośród czynnika obywatelskiego do współpracy z administracją na szczeblu wojewódzkim, powiatowym, miejskim i gminnym. W piśmie tym czytamy:

„Powołane do współpracy tymczasowe zespoły obywatelskie będą organem opiniodawczym i doradczym pełnomocników rządu (wojewodów, starostów, wójtów, burmistrzów) w sprawach wchodzących w zakres kompetencji rad narodowych oraz w dziedzinie odbudowy państwowości polskiej, życia gospodarczego i społecznego [...] Tymczasowe organa doradcze, spełniając na określonym etapie swe funkcje, powinny być jednocześnie tym ciałem, które ułatwi w niedalekiej przyszłości normalne ukonstytuowanie się rad narodowych”.

W praktyce jednak w Wielkopolsce bezpośrednio po wyzwoleniu tworzone od razu właściwe rady narodowe. Niemniej w wielu częściach Ziemi Lubuskiej tego rodzaju organy doradcze działały jeszcze w 1946 r.

Na Ziemiach Odzyskanych sytuacja polityczna pierwszych miesięcy działania polskiej administracji nie pozwalała na tworzenie jakichkolwiek organów przedstawicielskich. Było to zresztą niemożliwe z uwagi na trwającą akcję osadniczą. Zachodziła tu potrzeba przede wszystkim umocnienia organów administracyjnych (urzędy pełnomocników). Jeżeli mogła być mowa o wpływie czynnika społecznego, to dotyczyło to głównie klucza partyjnego w obsadzie stanowisk oraz międzypartyjnych komisji porozumiewawczych, które rozstrzygały podstawowe problemy swego terenu. Tak więc wytworzyła się na Ziemiach Odzyskanych swoista sytuacja, w której pełnomocnicy rządu mieli uprawnienia pozwalające im działać bez udziału rad narodowych.

W kilku wypadkach zanotowano na Ziemi Lubuskiej już w pierwszej połowie 1945 r. próby tworzenia rad narodowych. Nastąpiło to z inicjatywy organizatorów władzy ludowej pochodzących z Wielkopolski, którzy kształtowali administrację i życie społeczno-polityczne na wzór poznański. I tak np. już 2 lutego 1945 r. w Dąbrówce Wielkopolskiej utworzono Gminną Radę Narodową, a w Krośnie Odrzańskim 23 czerwca powołano Miejską Radę Narodową, która zajęła się m. in. nadaniem ulicom polskich nazw.

W tym samym czasie w Międzyrzeczu utworzono komitet doradczy przy urzędzie pełnomocnika, który na początku 1946 r. przekształcił się w Powiatową Radę Narodową.

W dniu 2 października 1945 r. Biuro Prezydyjne KRN wydało nowe zalecenie, które stało się podstawą do tworzenia rad narodowych na Ziemi Lubuskiej. Postulowano mianowicie tworzenie tymczasowych rad narodowych w zmniejszonym składzie, by umożliwić uzupełnianie ich w miarę załadniania ziem zachodnich przez ludność polską. Prezydium tymczasowych rad narodowych miały być jednocześnie organami wykonawczymi samorządu terytorialnego (zarządów gmin miejskich i wiejskich, wydziałów powiatowych i wojewódzkich).

Jeszcze w tym samym miesiącu wyszły zalecenia wojewody poznańskiego jako pełnomocnika okręgowego oraz KW PPR w Poznaniu zalecające tworzenie rad narodowych na Ziemi Lubuskiej. Trzon rad mieli stanowić delegowani przedstawiciele partii politycznych. Delegaci związków zawodowych i organizacji społecznych mieli stanowić trzecią część członków rady. Przewodniczącymi powiatowych rad narodowych mieli zostać pełnomocnicy obwodowi, a gminnych i miejskich — wójtowie i burmistrzowie. Ta ostatnia zasada (później zaniechano jej stosowania) ograniczała w pewien sposób demokratyczny charakter tych organów.

Przystąpienie do tworzenia na Ziemi Lubuskiej rad narodowych stanowiło dalszy etap procesu demokratyzacji aparatu administracyjnego i wzrostu wpływów czynnika społecznego w administracji państwowej. Odnosi się to zwłaszcza do szczebla powiatowego i miejskiego. Gminne rady narodowe, ze względu na trwający wciąż proces osadnictwa oraz nie ukształtowane jeszcze w pełni życie polityczne na wsi, nie mogły ze zrozumiałych względów spełnić należycie swoich zadań. Były one zresztą tworzone na tym etapie tylko w gminach, które zamieszkiwało ponad 500 Polaków i gdzie istniały warunki osiągnięcia w najbliższym czasie liczby 1.500 mieszkańców.

W Poznaniu zdecydowano, że rady narodowe na Ziemi Lubuskiej zostaną powołane w ciągu listopada i grudnia 1945 r. Tak krótki termin spowodował, że nie we wszystkich powiatach właściwie przeprowadzono kampanię tworzenia rad narodowych i stąd tak często następująca reorganizacja rad w następnych miesiącach oraz słaba aktywność wielu z nich. W niektórych powiatach powoływano rady narodowe jeszcze w pierwszych miesiącach 1946 r. Wydaje się, że jednak decyzja o ich tworzeniu na omawianym obszarze była przedwczesna. Poszczególne partie polityczne i organizacje społeczne znajdowały się w toku organizacji, przystępowano właściwie dopiero do tworzenia związków zawodowych, z miesiąca na miesiąc zmieniał się stan zaludnienia.

Tworzenie rad narodowych rozpoczęto od konferencji międzypartyjnych, na których poszczególne partie typowały swoich przedstawicieli. Ponieważ kampania ta zbiegła się z tworzeniem ogniw Polskiego Stronnictwa Ludowego na Ziemi Lubuskiej, stąd najwięcej sporów o podział mandatów wynikało na skutek stanowiska przedstawicieli PSL w komisjach porozumiewawczych. W Gorzowie Wlkp. np. jedno posiedzenie międzypartyjne komisji porozumiewawczej trwało ... 3 dni i zakończyło się opuszczeniem obrad przez przedstawicieli PSL. Bez ich udziału dokonano następującego podziału mandatów: PPR i PPS po 3, SD — 1, SL — 1, PSL — 1. Powołanie Powiatowej Rady Narodowej w Gorzowie nastąpiło 30 listopada 1945 r. Po uwzględnieniu przedstawicieli związków zawodowych i innych organizacji oraz gmin skład polityczny PRN w Gorzowie przedstawiał się następująco: PPR — 5, PSL — 3, PPS — 2, SD — 1, SL — 1 i trzech bezpartyjnych. Przewodniczącym PRN został pełnomocnik obwodowy Florian Kroenke. Utworzono równocześnie osiem komisji. Do końca roku powołano w powiecie gorzowskim 11 gminnych rad narodowych oraz Miejską Radę Narodową w Witnicy. Ogółem wybrano do nich 98 radnych, w tym 30 członków PPR, 36 PSL, 12 PPS i 20 bezpartyjnych.

Układ sił politycznych w gminnych radach narodowych kształtował się w zależności od aktywności poszczególnych partii w gminie. I tak np. w Gminnej Radzie Narodowej w Różankach zasiadali sami członkowie PPR, natomiast w GRN w Lipkach Wielkich — PSL-owcy. Po pół roku liczba członków gminnych rad narodowych wzrosła w powiecie gorzowskim do 126. Było wśród nich 81 rolników, 11 nauczycieli, 11 rzemieślników, 10 kupców i przemysłowców, 9 urzędników i 1 oficer. Dnia 10 grudnia 1945 r. odbyło się inauguracyjne posiedzenie tymczasowej Miejskiej Rady Narodowej w Gorzowie Wlkp. W jej skład powołano 14 radnych (4 członków PPR, 4 PPS, po jednym SL, PSL i SD oraz 3 bezpartyjnych). Przewodniczącym rady został prezydent miasta Piotr Wysocki (PPS).

Również w Zielonej Górze typowanie delegatów do rad narodowych odbyło się pod znakiem walki PSL z pozostałymi stronnictwami. Korzystając z wpływów w starostwie, opanowanym przez działaczy PSL, członkowie stronnictwa dążyli do zmonopolizowania Powiatowej Rady Narodowej. Przez ponad pół roku w składzie Powiatowej Rady Narodowej w Zielonej Górze nie było żadnego członka PPR. Wśród 16 członków rady było 9 członków PSL, 5 PPS i 2 bezpartyjnych. Skład taki ukształtował się na skutek nieprzestrzegania instrukcji w sprawie tworzenia rad narodowych przez zielonogórskiego starostę. Dopiero na posiedzeniu międzypartyjnej komisji porozumiewawczej w dniu 17 czerwca 1946 r. z udziałem przewodniczącego WRN w Poznaniu, Zygmunta Piękniewskiego, uchwalono wprowadzenie do PRN przedstawicieli PPR, SD, SL i SP.

Podobnie jak w Zielonej Górze kształtował się skład rad narodowych w powiecie wschowskim. W pozostałych powiatach, w których powołano rady narodowe na przełomie 1945 i 1946 r., wpływ PSL nie był już taki znaczny. Spotykamy wprawdzie jego członków w składzie rad, ale w niewielkiej liczbie. Dominowali tam raczej członkowie PPR lub SL, np. w Strzelcach Krajeńskich.

Utworzone pod koniec 1945 i na początku 1946 r. rady narodowe napotykały w swej działalności na wiele przeszkód. Wynikały one nie tylko z braku doświadczenia, ale także zrozumienia roli rad przez czynniki administracyjne oraz ze słabości ówczesnego samorządu terytorialnego. W warunkach Ziem Odzyskanych nie była również określona funkcja rad narodowych w akcji osadniczej i odbudowie życia społeczno-gospodarczego. W zasadzie dopiero w drugiej połowie 1946 r. powstały tu pełne warunki do rozwinięcia działalności przez rady narodowe. Wtedy też zaczęły one powstawać m. in. na Dolnym Śląsku i Pomorzu Zachodnim. Ze sprawozdań starostów dowiadujemy się, że dopiero latem i jesienią 1946 r. wskutek reorganizacji poszczególnych rad narodowych polepszyła się ich działalność, chociaż gminne rady narodowe nadal nie mogły znaleźć sobie miejsca w nowym systemie władzy. We wrześniu 1946 r. zalecono też tworzenie wydziałów powiatowych.

W tym czasie w wyniku ostrej walki politycznej z szeregu powiatowych rad narodowych wykluczono przedstawicieli PSL, co wiązało się z ujawnieniem nielegalnej działalności wielu działaczy tego stronnictwa. W połowie 1946 r. przestali pełnić swoje obowiązki starostowie — członkowie PSL w Zielonej Górze, Wschowie i Kożuchowie. W powiatach: strzeleckim, gorzowskim, głogowskim, międzyrzeckim, wschowskim i zielonogórskim jesienią 1946 r. usunięto członków PSL ze składu rad.

Od początku 1946 r. rozpoczęto prace przygotowawcze do tworzenia rad narodowych na Dolnym Śląsku. Inicjatywa w tej sprawie wychodziła od komitetów Polskiej Partii Robotniczej, które zaczynały odczuwać brak czynnika społecznego w kontrolowaniu działalności administracji. Problem tworzenia na Dolnym Śląsku rad narodowych był m. in. tematem konferencji w Komitecie Wojewódzkim PPR obradującej we Wrocławiu w dniach od 27 do 28 stycznia 1946 r. z udziałem W. Gomułki. Również Ministerstwo Ziem Odzyskanych wywierało nacisk na pełnomocników rządu, by tworzyli rady narodowe tam, gdzie dotąd nie działały. W piśmie MZO do pełnomocników okręgowych z 8 kwietnia 1946 roku czytamy:

„Zagadnienie powoływania terenowych rad narodowych na Ziemiach Odzyskanych domaga się szybkiego rozwiązania ze względu na doniosłą rolę czynnika społecznego zarówno w dziele zagospodarowania, jak i w kontroli działalności organów administracji państwowej i samorzą-

dowej, przy czym na pierwszy plan tego procesu wysuwa się sprawa powołania przede wszystkim powiatowych i miejskich rad narodowych”.

Do połowy 1946 r. działały na Dolnym Śląsku, podobnie jak w innych częściach ziem zachodnich, tzw. komitety doradcze. W niektórych powiatach traktowano je jako powiatowe i gminne rady narodowe. W sprawozdaniu KW PPR we Wrocławiu za grudzień 1945 r. jest mowa o istnieniu rad narodowych m. in. w Koźuchowie (PRN i gminne rady narodowe), zaś w styczniu 1946 r. wymienia się jeszcze PRN w Żaganiu. Powiatowa Rada Narodowa w Koźuchowie liczyła dziewięciu członków (po trzech członków PPR, PPS i SL). W skład Powiatowej Rady Narodowej w Żaganiu wchodziło po czterech członków PPR, PPS i SL. Wśród trzydziestu członków gminnych rad narodowych w powiecie koźuchowskim było w tym czasie 14 członków PPR, 12 PPS i 3 SL.

Już 24 października 1945 r. powołano z inicjatywy sekretarza Komitetu Miejskiego PPR Miejską Radę Narodową w Nowym Miasteczku (pow. koźuchowski). Składała się ona z sześciu osób, a w Komitecie Powiatowym PPR traktowano ją jako radę doradczą.

Dopiero po powstaniu Wojewódzkiej Rady Narodowej we Wrocławiu, która 8 maja 1946 r. odbyła swoje pierwsze uroczyste posiedzenie, przystąpiono do powoływania powiatowych rad narodowych, a w następnej kolejności gminnych i miejskich. Większość powiatowych rad narodowych w tej części województwa utworzono w lipcu i sierpniu 1946 r. Tryb powoływania rad był następujący: najpierw odbywało się posiedzenie międzypartyjnej komisji porozumiewawczej w sprawie podziału mandatów i wyboru komitetu organizacyjnego rady, następnie pracował komitet organizacyjny, wreszcie odbywało się zebranie organizacyjne nowej rady, a dopiero na końcu uroczysta sesja połączona ze ślubowaniem radnych. W powiatach, które później weszły w skład województwa zielonogórskiego, rady narodowe powstały w 1946 r. w Głogowie (19 sierpnia), Koźuchowie (30 lipca), Szprotawie (27 lipca) i w Żarach (1 sierpnia).

W myśl postanowień Centralnej Komisji Porozumiewawczej Stronnictw Demokratycznych rady narodowe miały składać się z upoważnionych delegatów partii i stronnictw politycznych oraz związków zawodowych i organizacji społecznych. W radach powiatowych miał obowiązywać parytet, jeśli chodzi o liczbę delegatów PPR, PPS i SD, zaś w radach miejskich dotyczyło to jedynie PPR i PPS. Pozostałych delegatów powoływano zgodnie z uchwałą miejscowej komisji porozumiewawczej. W praktyce jednak zasada parytetu nie została w wielu powiatach zachowana, co wywołało wiele ostrych sporów międzypartyjnych spowodowanych głównie stanowiskiem PSL, które dążyło do zdobycia przewagi w składzie rad. Przy tworzeniu powiatowych rad narodowych rezerwowano pewną ilość miejsc dla przedstawicieli gminnych rad narodowych

oraz w celu późniejszego uzupełnienia, co powodowało, że ich skład polityczny ulegał częstym zmianom.

W dniu 27 lipca 1946 r. odbyło się uroczyste posiedzenie Powiatowej Rady Narodowej w Szprotawie. Przewodniczącym 5-osobowego prezydium został członek PPS Marian Habich. Zgodnie z ustaleniem komisji porozumiewawczej powołano w jej skład po czterech członków PPR, PPS i SL oraz związków zawodowych i ZSCh. Organizacje społeczne i młodzieżowe delegowały do PRN po jednym przedstawicielu. Po uzupełnieniu w sierpniu o przedstawicieli miejskich i gminnych rad narodowych skład PRN przedstawił się następująco: 14 członków PPR, 9 PPS, 9 SL i 1 bezpartyjny.

W Głogowie Powiatowa Rada Narodowa rozpoczęła pracę 9 sierpnia 1946 r. W jej skład powołano 13 członków PPR i PPS, 14 członków SL, 1 PSL i 7 bezpartyjnych. Przewodniczącym prezydium został członek PPR Franciszek Nowak, którego wybrano też delegatem do Wojewódzkiej Rady Narodowej we Wrocławiu. Na tym samym posiedzeniu wręczono również dyplomy obywatelstwa polskiego kilkunastu osobom oraz uchwalono dwa bardzo istotne dla tego powiatu wnioski: w sprawie odbudowy Głogowa i przeniesienia siedziby powiatu ze Sławy do tegoż miasta.

W okresie od sierpnia do listopada 1946 r. utworzono w powiecie głogowskim także miejskie rady narodowe w Głogowie, Bytomiu Odrzańskim i Sławie oraz dziewięć gminnych rad narodowych. Powołano do nich 252 radnych, w tym 53 członków PPR, 57 PPS, 58 SL, 2 PSL i 82 bezpartyjnych. Wśród przewodniczących rad było 3 członków PPR, 4 PPS i 5 SL.

Z niepełnych danych (bez powiatów rzepińskiego i strzeleckiego) wynika, że najliczniejszą reprezentację w powiatowych radach narodowych miała Polska Partia Robotnicza — 31,0 proc. Członkowie PPS stanowili 21,7 proc., SL 13,6 proc., a PSL 7,2 proc. Dużą grupę, 16,8 proc. składu powiatowych rad, stanowili bezpartyjni, reprezentujący głównie związki zawodowe, Związek Samopomocy Chłopskiej i organizacje kombatanckie.

Także w pozostałych powiatach dolnośląskich do listopada 1946 r. powołano miejskie i gminne rady narodowe.

Zważywszy, że w tym samym czasie również w części należącej do województwa poznańskiego nastąpił w zasadzie okres stabilizacji rad narodowych, można uznać, że dopiero od jesieni 1946 r. zaczął się aktywny, wpływający na szybszy rozwój życia społeczno-gospodarczego okres działalności rad na Ziemi Lubuskiej.

Rozszerzono wówczas skład powiatowych rad narodowych do wielkości, które można uznać za wystarczające dla spełnienia przez nie roli reprezentanta społeczeństwa oraz umożliwiające im wykonywanie funkcji kontrolnych i ustawodawczych. I tak np. zwiększono skład PRN w Gorzowie

Tabela 1

Powstanie i skład polityczny pierwszych powiatowych rad narodowych
na Ziemi Lubuskiej w latach 1945- 1947

Powiat	Data powstania rady	Liczba radnych	PPR	PPS	SL	PSL	SD	SP	Bez partyjni
glogowski	9 VIII 1946	49	13	13	14	2	—	—	7
gorzowski	30 XI 1945	15	5	2	—	3	1	—	3
Gorzów Wlkp.	10 XII 1945	14	4	4	—	1	1	—	3
gubiński	XII 1945	12	2	1	—	—	3	—	6
kożuchowski	30 VII 1946	32	7	12	8	—	—	—	1
krośniński	31 XII 1945	24	2	4	—	—	—	—	8
międzyrzeczki	15 II 1946	12	2	2	2	2	2	2	—
rzepiński	BRAK DANYCH								
skwierzynski	15 XII 1945	19	5	5	—	1	1	—	7
strzelecko-krajeński	29 XII 1945	22	BRAK DANYCH						
sulęciński	10 I 1946	21	10	4	1	—	—	—	6
szprotawski	27 VII 1946	33	14	9	9	—	—	—	1
świebodziński	3 XII 1945	26	12	2	1	4	—	—	7
wschowski	XII 1945	12	2	1	—	5	1	1	2
zielonogórski	28 XII 1945	16	—	5	—	9	—	—	2
zagański	VII 1947	36	12	12	6	—	—	—	6
żarski	1 VIII 1946	33	12	9	8	—	—	—	4

Wlkp. z 26 do 45 osób, w Skwierzynie z 19 do 45, w Gubiniu z 22 do 30. O zwiększeniu składu PRN mówią również sprawozdania starostów ze Strzelec Krajeńskich, Zielonej Góry i innych ośrodków powiatowych. Sprawozdania te podkreślają także większą aktywność rad.

W niektórych powiatach dopiero jesienią 1946 r. zaczęto likwidować tymczasowe organy doradcze tworząc na ich miejsce rady narodowe. I tak w październiku 1946 r. w miejsce Obwodowej Rady Narodowej w Pile powołano Powiatową i Miejską Radę Narodową, a na Babimojszczyźnie zamiast tzw. ciał doradczych przy zarządach miejskich i gminnych wiosną 1947 r. utworzono miejskie i gminne rady narodowe w Babimocie i Kargowej.

Niewiele można powiedzieć o kształtowaniu się składu socjalnego rad narodowych w omawianym okresie. Z fragmentarycznych danych wynika, że w latach 1945—1946 w gminnych radach narodowych dominowali chłopcy, natomiast w miejskich i powiatowych pracownicy umysłowi, np. w PRN w Międzyrzeczu w maju 1946 r. wśród 37 radnych było 22 pracowników umysłowych, 11 rolników (delegaci GRN), kolejarz, szofer, kupiec i reprezentant wolnego zawodu. Robotnicy w szerszym zakresie uwzględnieni zostali w składzie rad narodowych dopiero w 1947 r., a więc po uruchomieniu większych fabryk.

Jak pracowały rady narodowe w tamtym okresie i co stanowiło główną problematykę w ich działalności? Powiatowe rady narodowe działały

głównie poprzez swoje komisje. W latach 1946—1947 było w nich przeciętnie po 7—10 komisji, np. w PRN w Gorzowie Wlkp. pracowały w tym czasie następujące komisje: Oświatowa, Finansowo-Budżetowa, Osadnictwa Rolnego, Osadnictwa Nierolniczego, Kontroli Społecznej, Kwalifikacyjna, Dyscyplinarna, Komisja Rady Komunalnej Kasy Oszczędności, Planowania, Obywatelska Komisja Podatkowa i Społeczna Komisja Kontroli Cen. W Kozuchowie utworzono przy PRN komisje: Finansowo-Budżetową, Oświatową, Osiedleńczą, Kwalifikacyjną, Kontroli Społecznej i Cen. W wielu powiatach powoływano komisje aprowizacyjne.

Największą aktywność, związaną zresztą bezpośrednio z zadaniami rad narodowych na terenie Ziemi Odzyskanych w tamtych latach, wykazywały komisje osadnictwa, kontroli społecznej i finansowo-budżetowe, np. Komisja Osadnictwa Rolnego Powiatowej Rady Narodowej w Gorzowie Wlkp. odbyła w lipcu 1947 r. 20 posiedzeń, wydając 771 orzeczeń. Komisje kontroli społecznej rad narodowych wszystkich szczebli skutecznie walczyły z marnotrawstwem mienia społecznego, nadużyciami oraz kontrolowały działalność organów rządowych i samorządowych. W wyniku ich kontroli nierzadko zwalniano ze stanowisk wójtów, burmistrzów i innych kierowników organów administracyjnych.

Komisje kontroli społecznej miały bardzo szerokie uprawnienia. W legitymacji przewodniczącego Komisji Kontroli Społecznej Powiatowej Rady Narodowej w Zielonej Górze czytamy: „Wymieniony posiada wszelkie uprawnienia związane z dokonywaniem rewizji ksiąg i działalności oraz urzędzeń we wszelkich przedsiębiorstwach i instytucjach zarówno prywatnych, jak i urzędowych. W razie konieczności posiada Ob. J. prawo dokonywania swej czynności przy pomocy władz bezpieczeństwa”.

Sesje powiatowych rad narodowych odbywały się raz w miesiącu. Wysłuchiwano na nich sprawozdań starostów oraz podejmowano uchwały w różnych istotnych dla powiatu sprawach. Wyjątkową pracowitością w latach 1946—1947 charakteryzowała się Powiatowa Rada Narodowa w Gorzowie Wlkp., która na każdym posiedzeniu podejmowała 20—25 uchwał. PRN w Gorzowie zbierała się raz na kwartał na otwartą sesję nadzwyczajną, na której informowano społeczeństwo o pracach rady.

Powiatowa Rada Narodowa w Kozuchowie na posiedzeniu w dniu 20 września 1946 r. omówiła m. in. następujące sprawozdania: przewodniczącego PRN z obrad Wojewódzkiej Rady Narodowej, starosty za ostatni miesiąc, lekarza powiatowego, kierownika Zarządu Drogowego, przewodniczącego Komisji Kontroli Społecznej i Nadzwyczajnej Komisji Cennikowej, pełnomocnika Akcji Siewnej, kierownika Stacji Traktorów i Maszyn Rolniczych o przebiegu akcji siewnej. Ponadto omówiono sprawę uruchomienia szkoły rolniczej w Kozuchowie i powołania przez GRN nadzwyczajnych komisji w celu dokonania podziału inwentarza żywego. Prze-

prowadzono również wybory uzupełniające do składu poszczególnych komisji.

Miejska Rada Narodowa w Głogowie obradowała w latach 1946—1947 19 razy; 29 razy omawiano sprawy personalne, 31 — finansowo-gospodarcze, 14 — gospodarki komunalnej, 5 — handlu i przemysłu, rozpatrzono też w sumie 54 skargi obywateli. W listopadzie 1946 r. Miejska Rada Narodowa w Głogowie po raz pierwszy uchwaliła preliminarz budżetowy miasta.

Mniej wiemy o działalności gminnych rad narodowych w tym okresie. Z nielicznych wzmianek w sprawozdaniach starostów wynika, że najaktywniej pracowały komisje kontroli społecznej i komisje podatkowe. Ponadto gminne rady narodowe zajmowały się organizowaniem pomocy sąsiedzkiej, przydziałem inwentarza i innymi formami pomocy rolnikom, kontrolowały ceny, decydowały o ulgach podatkowych i innych świadczeniach. W Trzcielu, w powiecie międzyrzeckim działały w 1946 r. m. in. następujące komisje: Kontroli Społecznej, Podatkowa, Kontroli Cen, Szacunkowa, Oświaty i Bibliotek, Budżetowa, Drogowa i Pożarowa.

W pracy rad narodowych nie ograniczono się wyłącznie do sesji i kontroli komisji. Radni, delegowani przez poszczególne partie i organizacje, zobowiązani byli do składania sprawozdań z przebiegu sesji rad na zebraniach swych organizacji, a także do przekazywania na sesjach wniosków. Obowiązywał też system sprawozdań z sesji WRN czy PRN składanych przez delegatów rad niższych szczebli. Ponadto organizowano co pewien czas tzw. zebrania sprawozdawcze we wsiach i zakładach, gdzie radni informowali społeczeństwo o pracy rad. Zebrania te były równocześnie miejscem wymiany poglądów na sprawy gospodarcze i inne, nurtujące poszczególne środowiska. Wiele miejsca na tego rodzaju zebraniach poświęcano także sprawom politycznym i międzynarodowym, gdyż społeczeństwo bacznie śledziło tok wydarzeń na arenie międzynarodowej.

Do marca 1946 r. Ziemia Lubuska nie była reprezentowana w Wojewódzkiej Radzie Narodowej w Poznaniu. Problem ten stał się aktualny już w grudniu 1945 r., kiedy powołano pierwsze powiatowe rady narodowe na tym terenie, które delegowały do WRN, podobnie jak powiaty województwa poznańskiego, po dwóch przedstawicieli. Mimo zwiększenia ilości mandatów w poznańskiej WRN ze 100 do 120, prawie wszystkie miejsca były obsadzone. Zdecydowano się zatem przyznać powiatom lubuskim tylko po jednym miejscu w Wojewódzkiej Radzie Narodowej i począwszy od 5 marca 1946 r., w miarę zwalniania się miejsc w radzie wprowadzano przedstawicieli Ziemi Lubuskiej. W dniu 5 marca pierwszych pięciu radnych z Ziemi Lubuskiej złożyło ślubowanie. Byli nimi: Florian Kroenke z Gorzowa (PPR), Anatol Tomaszewski z Gubina (SP), Edward Nawrocki ze Świebodzina (ZSCh), Roman Jur ze Wschowy (PSL) i Marian Nowacki z Piły (SD).

Delegaci z południowych powiatów województwa zielonogórskiego wybierani byli do WRN we Wrocławiu na pierwszych sesjach powiatowych rad narodowych poczynając od lipca 1946 r.

Wojewódzka Rada Narodowa w Poznaniu wielokrotnie na swoich posiedzeniach omawiała problematykę Ziemi Lubuskiej, podejmując w tej sprawie wiele uchwał. W latach 1945—1946 zajmowano się m. in. położeniem ludności autochtonicznej na Ziemi Lubuskiej, sytuacją nauczycieli lubuskich, pomocą w akcjach siewnych i żniwnych oraz w zakresie siły pociągowej, umocnieniem administracji, racjonalnym osadnictwem, zapobieganiem szabrownictwu itp.

W latach 1948—1949 nastąpiła dalsza stabilizacja rad narodowych na terenie województwa zielonogórskiego. W związku z zakończeniem procesu masowego osadnictwa ustalił się też skład ilościowy poszczególnych rad, chociaż podlegał dalszym wahaniom. Sesje rad narodowych oraz poszczególne komisje czynnie uczestniczyły w tym okresie w dziele odbudowy gospodarczej i kulturalnej Ziemi Lubuskiej. Przedstawiciele lubuskich powiatów aktywnie reprezentowali interes swoich powiatów w wojewódzkich radach narodowych w Poznaniu i Wrocławiu.

W wyniku procesu zjednoczeniowego w ruchu robotniczym i ludowym w latach 1948—1949 dominującą rolę polityczną w radach narodowych odgrywali odąd członkowie PZPR i ZSL. Po zjednoczeniu ruchu młodzieżowego w lipcu 1948 r. i powstaniu Związku Młodzieży Polskiej wzrósł też znacznie udział przedstawicieli młodzieży w radach.

Wiele uwagi poświęcały rady narodowe w latach 1947—1949 wysuwaniu zadań i ich opiniowaniu dla potrzeb Trzyletniego Planu Odbudowy w poszczególnych dziedzinach życia gospodarczego i kulturalnego.

UTWORZENIE WOJEWÓDZTWA I DZIAŁALNOŚĆ WOJEWÓDZKIEJ RADY NARODOWEJ W ZIELONEJ GÓRZE (1950—1954)

W miarę zwiększania się zadań gospodarczych stojących przed ogniwami terenowej władzy państwowej oraz w związku z rosnącą inicjatywą i aktywizacją społeczeństwa, dotychczasowa struktura organów państwowych wymagała gruntownej reformy. Było to tym bardziej konieczne, że rozpoczęta w 1950 r. realizacja zadań gospodarczych planu 6-letniego, w ramach już ujednoczonego systemu gospodarki planowej, wymagała zwiększonego udziału organów władzy terenowej zarówno w wykonywaniu tych zadań (np. w rolnictwie), jak i w kontroli przebiegu realizacji planu w innych działach gospodarki. Czynniki te zdecydowały w głównej mierze o przeprowadzonej w 1950 r. zasadniczej reformie terenowych organów państwowych, w oparciu o ustawę z 20 marca 1950 r. o terenowych organach jednolitej władzy państwowej.

Ustawa z 20 marca 1950 r. zniósła samorząd terytorialny, terenowe organy administracji rządowej zespolonej i nie zespolonej, a ich kompetencje przekazała radom narodowym, które uległy dość znacznej wewnętrznej reorganizacji. Zniesiono prezydium jako organ kierujący dotąd pracą rady, a ustanowiono wykonawczo-zarządzający o tej samej nazwie. Sprawami leżącymi w kompetencjach rad narodowych zarządzały odtąd wydziały prezydium.

Wprawdzie ustawa powyższa pozostawiała jeszcze nadal niektóre wyspecjalizowane organy administracji rządowej nie zespolonej poza radami narodowymi, np. urzędy bezpieczeństwa publicznego, komendy Milicji Obywatelskiej, urzędy celne, miar i wag, ale połączyła takie, jak kuratoria i inspektoraty szkolne, izby skarbowe, wydziały skarbowe, urzędy ziemskie i inne. Miało to duże znaczenie dla ujednoczenia struktury organów władzy terenowej. Ustawa skupiła równocześnie w radach narodowych podstawowe zadania realizowane w terenie, znacznie zwiększając kompetencje władz terenowych w stosunku do okresu poprzedniego. W omówionej ustawie znalazła się również zasada wybieralności rad przez ludność, co znacznie rozszerzyło reprezentatywność rad narodowych, lecz wprowadzono ją w życie dopiero w końcu 1954 r., zaś do tego czasu powoływano rady w oparciu o zasady ustalone jeszcze w 1944 r. Bardzo istotnym elementem nowej ustawy było wzmocnienie wpływu ludzi pracy na organizację i działalność całego systemu rad, co znalazło swoje odbicie w uzależnieniu organów wykonawczo-zarządzających od rad narodowych działających na sesjach.

Mimo że omawiana ustawa dość ogólnikowo określiła funkcje rad narodowych wszystkich stopni, to jednak przekazanie im uprawnień w zakresie uchwalania terenowych planów gospodarczych i budżetów, a także możliwości opiniowania niektórych zadań wynikających z planów państwowych znacznie wzmocniło ich pozycję jako gospodarza terenu. Przypomnienie w tym miejscu głównych postanowień powyższej ustawy wydaje się konieczne z dwóch powodów. Po pierwsze z uwagi na to, że zmieniły się odtąd zasadniczo kompetencje rad, a tym samym i formy ich pracy, a po drugie, nowo utworzona Wojewódzka Rada Narodowa w Zielonej Górze rozpoczęła swą działalność właśnie w oparciu o tę ustawę i dla pełniejszej oceny jej pracy należy sobie zdawać sprawę z warunków, w jakich po 1950 r. rady narodowe działały.

Bezpośrednio po uchwaleniu nowej ustawy przystąpiono w terenie do wprowadzenia jej w życie. Praca ta szła w dwóch kierunkach. Organy administracji państwowej i terenowej reorganizowano, przygotowując je do nowych zadań, a partie polityczne i organizacje społeczne dokonywały doboru swoich przedstawicieli do nowo powoływanych rad. Trzon nowych

rad stanowili dotychczasowi, dobrze wywiązujący się ze swoich zadań członkowie.

W warunkach województwa zielonogórskiego doszedł tu jeszcze jeden kierunek pracy — budowa od podstaw wojewódzkiego aparatu wykonawczego oraz powołanie pierwszej Wojewódzkiej Rady Narodowej. Uchwalenie nowej ustawy o radach narodowych zbiegło się bowiem z decyzją o utworzeniu nowego województwa zielonogórskiego. Prace nad nowym podziałem administracyjnym Ziemi Odzyskanych trwały już kilka lat, a na początku 1949 r. rysowała się już wyraźnie koncepcja utworzenia województwa „lubuskiego”. Po utworzeniu w listopadzie 1946 r. Ekspozytury Urzędu Wojewódzkiego Poznańskiego w Gorzowie Wlkp. krystalizował się na obszarze podległym ekspozyturze (14 powiatów) nowy organizm administracyjny. Dość istotną, integrującą w tym zakresie rolę spełniała m. in. przywrócona dla tego obszaru w 1945 r. nazwa „Ziemia Lubuska”. Powołanie ekspozytury w Gorzowie Wlkp. było jedną z przesłanek powstania w przyszłości samodzielnego województwa na tym obszarze.

Powstanie województwa zielonogórskiego poprzedzone było długą dyskusją nad celowością oderwania tego obszaru od województwa poznańskiego i perspektywami rozwoju społeczno-ekonomicznego nowej jednostki administracyjnej. Obawy oponentów w tej sprawie zostały rozproszone po decyzji dołączenia do obszaru podległego ekspozyturze gorzowskiej — ówczesnej Ziemi Lubuskiej, dalszych pięciu uprzemysłowionych powiatów Dolnego Śląska. Tak ukształtowany organizm nowego województwa miał pełne szanse pomyślnego rozwoju gospodarczego.

Dyskusyjnym problemem był również wybór siedziby przyszłego województwa. Najbardziej predestynowany do tego celu Gorzów Wlkp., liczący wówczas 32.944 mieszkańców, był już faktycznie od 1946 r. stolicą administracyjną, gospodarczą i kulturalną Ziemi Lubuskiej. Z uwagi jednak na bardziej centralne położenie siedzibą województwa została Zielona Góra, licząca w 1950 r. 31.134 mieszkańców.

Utworzone ustawą z 28 czerwca 1950 r. województwo zielonogórskie (równocześnie ustawa powołała jeszcze dwa województwa: koszalińskie i opolskie) składało się z siedemnastu powiatów o łącznym obszarze 14.500 km². Z ogólnej liczby 556 tys. mieszkańców, 205 tys. mieszkało w miastach. Województwo dzieliło się na 118 gmin, 1.162 gromady i 35 miast, a jego powierzchnia stanowiła około 5 proc. powierzchni kraju. Z dniem 1 stycznia 1951 r. utworzono jeszcze powiat sulechowski, a w 1953 r. przeniesiono z Kozuchowa do Nowej Soli siedzibę powiatu, zmieniając jego nazwę na powiat nowosolski.

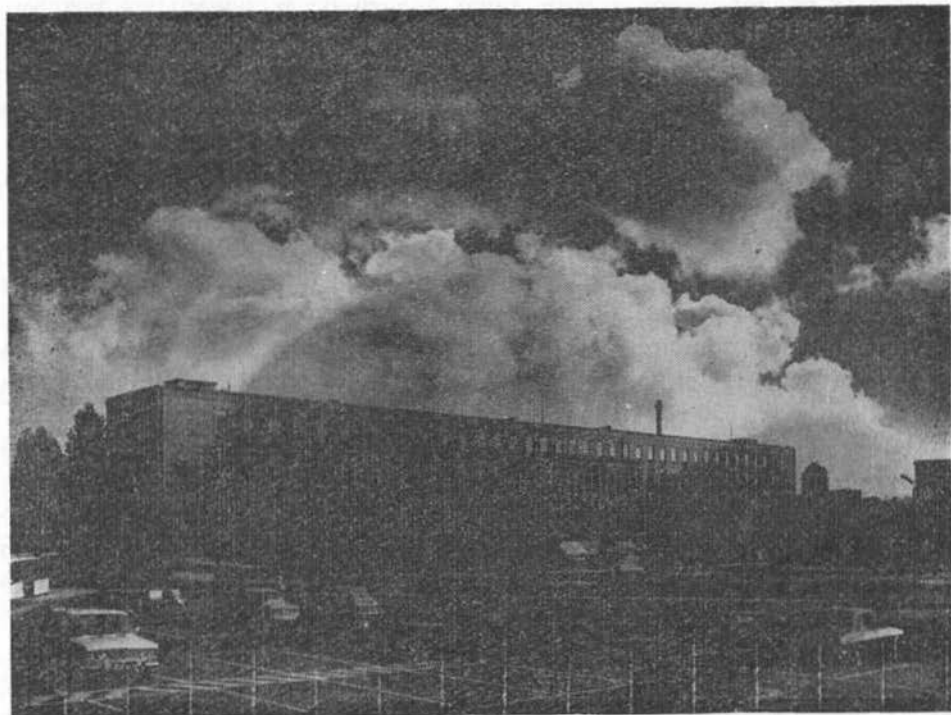
Zaraz po wstępnych decyzjach o powołaniu województwa zielonogórskiego, na początku 1949 r. przystąpiono do tworzenia komórek organiza-

cyjnych przyszłego Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej oraz innych instytucji wojewódzkich. Trzon aparatu urzędniczego Prezydium WRN stanowili pracownicy gorzowskiej ekspozytury, wzmocnieni grupą pracowników z byłego Urzędu Wojewódzkiego Poznańskiego.

W okresie od kwietnia do czerwca 1950 r. we wszystkich powiatach Ziemi Lubuskiej odbywały się uroczyste sesje rad narodowych. Wybrano na nich nowe prezydium spełniające już funkcje wykonawczo-zarządzające. Powołano też w oparciu o nową ustawę komisję rad w nowym składzie.

W dniu 8 lipca 1950 r. w sali zielonogórskiego teatru odbyła się I sesja Wojewódzkiej Rady Narodowej z udziałem ówczesnego wicepremiera Aleksandra Zawadzkiego. Sesję otworzył w imieniu Rady Państwa wicemarszałek Sejmu Wacław Barcikowski.

W skład pierwszej zielonogórskiej Wojewódzkiej Rady Narodowej weszły 102 osoby. Osiemnaście postarowiono dokooptować w późniejszym terminie, gdyż wiele instytucji o charakterze wojewódzkim było dopiero na etapie organizacji. Pierwszych radnych WRN delegowały następujące partie i organizacje: Polska Zjednoczona Partia Robotnicza — 18, Zjed-

Gmach Urzędu Wojewódzkiego w Zielonej Górze — siedziba Wojewódzkiej Rady Narodowej

noczone Stronnictwo Ludowe — 12, Stronnictwo Demokratyczne — 3, Okręgowa Rada Związków Zawodowych — 13, Związek Samopomocy Chłopskiej — 9, Związek Młodzieży Polskiej — 5, Liga Kobiet — 5 i Wojsko Polskie — 1. Ponadto w skład WRN weszło po dwóch przedstawicieli powiatowych i miejskich rad narodowych w Gorzowie i Zielonej Górze.

Tabela 2

Skład polityczny i społeczny WRN w Zielonej Górze w 1950 r.

Skład polityczny		Skład społeczny	
PZPR	55	robotnicy	35
ZSL	31	chłopi	25
SD	5	pracownicy umysłowi	41
bezpartyjni	21	inni	1
Razem	102		102

Na I sesji wybrano Prezydium WRN w składzie: Jan Musiał¹ — przewodniczący, Stanisław Garwiński² i Jan Furman³ — wiceprzewodniczący, Józef Ziarnkowski⁴ — sekretarz i Franciszek Wachholz⁵ — członek.

Powołano również dziewięć stałych komisji WRN: Finansów, Budżetu i Planu (przewodnicząca Leokadia Żmudzińska), Gospodarki Komunalnej i Mieszkaniowej (Ludwik Drygas), Oświaty i Kultury (Stefan Wojtaś), Rolnictwa i Leśnictwa (Stanisław Bartoszewski), Budownictwa (Franciszek Królik), Komunikacji (Mikołaj Rybakon), Zdrowia (Ludwik Nieruchalski), Pracy i Pomocy Społecznej (Eugeniusz Romanowski) oraz Handlu (Władysław Matyja). Ogółem w skład komisji weszło 91 radnych i 33 członków spoza rady. Wszystkie komisje powołano w niepełnym składzie, tj. poniżej 15 członków. Trzy komisje: Handlu, Komunikacji i Budownictwa liczyły zaledwie po siedmiu członków.

Do końca 1950 r. WRN zebrała się jeszcze dwa razy, nie licząc uroczystego posiedzenia z okazji 22 Lipca. W pracach sesji dominowały sprawy wsi: przebieg planowego skupu zboża, realizacja planu finansowego, podatku gruntowego i dotyczące innych obciążeń, jak również oceny przebiegu akcji siewno-wykopkowej. Z pozostałych spraw omówiono sprawozdanie z akcji zwalczania analfabetyzmu i przebiegu powszechnego spisu ludności. Zatwierdzono również budżet terenowy na 1951 r. oraz dokonano wyboru ławników Sądu Wojewódzkiego i Rejonowego Sądu Wojskowego.

Na sesji w dniu 29 grudnia 1950 r. przewodniczący Prezydium WRN złożył sprawozdanie z dotychczasowej pracy. Główny wysiłek prezydium koncentrował się w tym roku na pracach organizacyjnych, przejmowano bowiem stopniowo agendy poszczególnych wydziałów z Poznania, Wrocławia i Gorzowa. Do końca roku rozpoczęło pracę osiemnaście wydziałów

Prezydium WRN oraz samodzielny referat do spraw wyznań. W toku organizacji była Wojewódzka Komisja Planowania Gospodarczego. Personel administracyjny Prezydium WRN wzrósł z 281 osób w sierpniu do 523 w końcu 1950 r., na ogólną liczbę 944 etatów. W 1950 r. odbyło się 46 posiedzeń, na których omówiono 332 sprawy, a także 47 posiedzeń komisji Wojewódzkiej Rady Narodowej.

Poza sprawami organizacyjnymi najwięcej uwagi poświęcono rolnictwu, a w szczególności umacnianiu i rozwojowi spółdzielni produkcyjnych (ich liczba z 36 w lipcu wzrosła do 70 w grudniu 1950 r.), likwidacji odłogów, pracy ośrodków maszynowych oraz przebiegowi bieżących zadań wsi.

W 1951 r. odbyły się tylko trzy zwyczajne sesje WRN, jedna nadzwyczajna (zmiana na stanowisku przewodniczącego Prezydium WRN) i jedna uroczysta z okazji 22 Lipca. Rok ten nie przyniósł znaczniejszych efektów, wprost przeciwnie, wyszedł na jaw cały szereg słabości w pracy WRN. Na sesjach nie omawiano w zasadzie, poza sprawozdaniem kierownika Wydziału Zdrowia, żadnych zagadnień problemowych, a tylko wyniki z bieżącej pracy prezydium i zaleceń władz centralnych. Bardzo słabo pracowały komisje WRN, ulegając częstym zmianom pod względem stanu osobowego. Zanotowano również bardzo dużą płynność w składzie rady. Z różnych przyczyn odwołano w 1951 r. aż 55 radnych, powołując 45 nowych. Tak więc w ciągu niespełna roku skład osobowy rady zmienił się w ponad 50 procentach. Duży wpływ na to miała również okoliczność umacniania się organizacyjnego wojewódzkich instancji partyjnych oraz organizacji społecznych, które delegowały do WRN swoich przedstawicieli. Zmiana w kierownictwie tych instancji pociągała za sobą zawsze zmianę osób delegowanych do WRN. Płynność składu WRN obserwować można było również i w latach następnych, aż do wyborów do rad w grudniu 1954 r.

Dość poważne zmiany zaszły również w 1951 roku w składzie Prezydium WRN. Na miejsce Jana Musiała, który przeniesiony został w marcu do Koszalina, wybrano Czesława Studnickiego⁶. Zmieniono również obu wiceprzewodniczących.

Praca WRN w Zielonej Górze oraz rad narodowych w terenie była w 1951 roku przedmiotem wnikliwej kontroli inspektorów Kancelarii Rady Państwa. Wyniki tej kontroli zostały przedstawione w piśmie Kancelarii z 14 grudnia 1951 roku. Stało się ono przedmiotem szerokiej dyskusji na pierwszej sesji WRN w 1952 roku. Kontrola Kancelarii Rady Państwa zwróciła uwagę przede wszystkim na ubogą tematykę sesji WRN i PRN oraz na ujemne zjawisko pomniejszania roli sesji i komisji rad na rzecz prezydium. Za przykładem Prezydium WRN również w powiatach stwierdzono niedocenywanie roli sesji. Sesje zostały w dużym stopniu sformalizowane, a podstawowe sprawy rozstrzygane były wyłącznie na po-

siedzeniach prezydium. Na sesjach w ogóle nie omawiano problemów specyficznych dla województwa, ani też wynikających z bieżących potrzeb regionu.

Mimo że województwo zielonogórskie posiadało w tym czasie już dość wysoki stopień urbanizacji, na sesjach WRN i PRN nie podejmowano problematyki warunków życia i pracy klasy robotniczej, koncentrując się niemal wyłącznie na problemach wsi. Zwrócono też uwagę na niesystematyczność składania na sesjach WRN sprawozdań z pracy Prezydium WRN. Krytycznie oceniono również działalność komisji. Pracowały one bez regulaminu, bez planu i przy niepełnym składzie. Łącznie we wszystkich komisjach było 109 członków, w tym tylko 57 radnych, a więc około 50 radnych nie należało do żadnej z nich. Większość komisji liczyła mniej niż 10 członków, żadna nie miała 15-osobowego składu. W niepełnym składzie pracowały również rady i komisje niższych stopni.

Ocenie dotychczasowej pracy WRN poświęcono sesję w dniu 10 stycznia 1952 roku. W wyniku dyskusji podjęto na sesji dwie uchwały bardzo istotne dla dalszej pracy. Pierwsza z nich, o usprawnieniu stylu pracy WRN, zalecała między innymi: aktywizację klubów radnych, pełniejszą kontrolę frekwencji radnych na sesjach i zebraniach komisji, kontrolę wykonania uchwał rady i realizację planów pracy, dostarczanie radnym materiałów przed sesją, obsługę sesji powiatowych rad narodowych przez członków Prezydium WRN, uaktywnienie rad niższych szczebli oraz skuteczniejsze załatwianie skarg, zażaleń i wniosków. Druga uchwała dotyczyła usprawnienia stylu pracy Prezydium WRN i jego wydziałów. Wprowadzała między innymi: kolegia wydziałowe, kwartalne plany pracy wydziałów, szkolenie pracowników, zalecała ściślejszą współpracę wydziałów z odpowiednimi komisjami oraz wniklejszą i częstszą kontrolę w terenie.

Na tej samej sesji zatwierdzono również wcześniej przygotowane projekty instrukcji (regulaminu) i plany pracy poszczególnych komisji i Prezydium WRN. Efektem tych przedsięwzięć była bardziej prężna praca WRN w 1952 roku i w latach następnych. Wprawdzie w problematyce nadal ze zrozumiiałych względów dominowały sprawy rolnictwa, a zwłaszcza spółdzielczości produkcyjnej, to jednak wprowadzono na sesjach szereg nowych problemów. Przedmiotem obrad sesji w 1952 r. były między innymi sprawy działalności przedsiębiorstw komunalnych, przyjmowania i załatwiania skarg i zażaleń oraz zaopatrzenia ludności w artykuły pierwszej potrzeby. Dokonano również dość zasadniczej reorganizacji komisji WRN, uzupełniając ich skład ze 109 do 155 osób, w tym o 73 osoby spoza rady.

Wśród członków komisji było: 72 członków PZPR, 34 ZSL, 4 SD i 45 bezpartyjnych. Skład społeczny komisji przedstawiał się następująco: 76 osób stanowili robotnicy, 57 — rolnicy, 22 — pracownicy umysłowi.

Niekorzystnym zjawiskiem był niski udział pracowników umysłowych w składzie komisji WRN. Odbijało się to niewątpliwie na poziomie pracy komisji, gdyż brak było specjalistów niezbędnych do opiniowania skomplikowanych problemów gospodarczych i kulturalnych województwa.

Zwraca uwagę fakt, że nadal nie wszyscy radni należeli do poszczególnych komisji, a w wielu, np. Handlu, Rolnictwa i Leśnictwa, Oświaty i Kultury liczba członków spoza rady przewyższała znacznie liczbę radnych. Podobnie wyglądała sytuacja w komisjach pozostałych. Mimo pewnego spadku odwołań radnych w 1952 roku, WRN nadal pracowała w niepełnym składzie, licząc na koniec roku 105 radnych na 120 mandatów.

W marcu 1952 roku nastąpiła kolejna zmiana na stanowisku przewodniczącego Prezydium WRN. Na miejsce Czesława Studnickiego, który przeniesiony został na podobne stanowisko do Krakowa, wybrano Franciszka Grochalskiego⁷ (1912—1968), członka ZSL, dotychczasowego przewodniczącego Prezydium WRN w Łodzi. Wybrano również nowego sekretarza, którym został dotychczasowy przewodniczący Prezydium PRN w Koźuchowie, Jan Lembas⁸.

W 1952 roku miały miejsce w kraju dwa ważne wydarzenia o charakterze politycznym. 21 lipca Sejm uchwalił przygotowywaną od kilku lat Konstytucję PRL, a 26 października odbyły się wybory do Sejmu. Oba te wydarzenia poprzedzone były ogólnopolską dyskusją, w której swój udział miały również rady narodowe. Problemom Konstytucji poświęcona była również sesja WRN w Zielonej Górze w dniu 9 lutego 1952 roku. Z okazji wyborów uchwalono program wyborczy, w którym ukazano dotychczasowy dorobek województwa i jego perspektywy w latach planu 6-letniego. Dumą województwa były w tamtych latach Gorzowskie Zakłady Włókien Sztucznych produkujące od 1951 roku oraz elektrownia wodna w Dychowie koło Krosna, będąca wówczas na ukończeniu. Ponadto prowadzono budowę lub odbudowę jeszcze siedmiu innych dużych obiektów przemysłowych, między innymi fabrykę celulozy w Kostrzynie. Z problemów wsi program eksponował sprawę dalszego rozwoju spółdzielni produkcyjnych, których liczba wzrosła w województwie z 36 w 1950 do 209 jesienią 1952 roku.

Programy ogłoszone w 1952 roku, jak i uchwalony w 1954 roku z okazji pierwszych wyborów do rad narodowych, były zbyt optymistyczne jak na ówczesne możliwości kraju i województwa. Ogłaszały w formie pewników zadania, których realizacja już wtedy była dość wątpliwa. Odnosi to się zarówno do problematyki gospodarczej, jak i socjalno-bytowej. Nierealne było na przykład ukończenie kombinatu w Kostrzynie („produkować będzie tysiące ton szlachetnych gatunków papieru”), budowa fabryki maszyn rolniczych w Jasieniu, rozbudowa Dolnośląskich Zakładów Odlewniczych w Nowej Soli „w celu uruchomienia zakładu produ-

kującego odlewy dla obudowy ścian tuneli warszawskiego metra" i inne. W sprawach rolnictwa nierealnie oceniono możliwości wzrostu plonów, likwidacji odłogów itp. Wątpliwości budził również optymistyczny plan budownictwa mieszkaniowego, a także utworzenia szkoły wyższej w Zieleniej Górze, budowy teatru i wojewódzkiego domu kultury.

Należy wspomnieć jeszcze o dużej kampanii politycznej, w której szeroki udział wzięły rady narodowe, a jaką były obchody 60 rocznicy urodzin prezydenta Bolesława Bieruta w 1952 roku. Zgodnie z duchem czasu odbywały się z tej okazji sesje rad narodowych (również WRN), zebrania ludności, akademie, podejmowano zobowiązania itp.

Rzeczywistość była jednak w tamtych latach mniej optymistyczna. Potwierdzały to również kolejne sesje budżetowe WRN. I tak plan przemysłu terenowego podległego radom narodowym wykonano w 1952 r. zaledwie w 90 procentach (w tym plan produkcji towarowej tylko w 73,8 proc.). Nie wykonano też planu orok i siewów jesiennych. Na wsi nadal było około 40 tys. ha odłogów. Ich likwidacja napotykała na dużą trudność z uwagi na brak środków do przywrócenia pełnej produkcyjności wyjałowionej, zarosłej krzewami ziemi. Niskie były też nakłady na melioracje (12,5 mln złotych) oraz odbudowę zniszczonych zagrod dla osadników (5 mln złotych). Ruszyło natomiast w 1952 roku budownictwo mieszkaniowe wyrażające się liczbą 746 nowych izb.

Wpływ WRN na rozwój gospodarczo-społeczny województwa był w tamtych latach nieduży, zarówno w zakresie decyzji gospodarczych, jak i finansowych. Budżet WRN w 1953 roku zamykał się po stronie dochodów sumą zaledwie 373 mln zł, z czego 50 mln stanowiły dochody własne. A oto jak wyglądał podział tych środków w procentach: na oświatę przypadało 29, gospodarkę komunalną i przemysł terenowy 26,9, zdrowie 23,3 i administrację 19,3. Wydatki na oświatę wyniosły w tym roku 102 mln zł, na kulturę 3,8 mln zł. Dysponując tak skromnymi środkami i przy pełnym niemal scentralizowaniu decyzji gospodarczych i innych na szczeblu centralnym Prezydium WRN i sama rada w niewielkim tylko stopniu mogły wpływać na przyspieszenie tempa rozwoju województwa.

O sytuacji gospodarczej województwa mówiono obszernie na sesji WRN w dniach 18—19 grudnia 1953 roku. Podstawą dyskusji był referat pt. „Zadania WRN i jej organów w świetle uchwał IX Plenum KC PZPR”. Plenum ogłosiło tezy do dyskusji przed II Zjazdem PZPR, które zawierały ocenę wykonania pierwszych czterech lat planu 6-letniego oraz nakreśliły główne zadania gospodarcze na lata 1954—1956. Równocześnie IX Plenum uchwaliło dokument precyzujący zadania rolnictwa na lata 1954—1956. Grudniowa sesja WRN nakreśliła program działania dla tych dziedzin gospodarki województwa, którymi kierowały bezpośrednio rady narodowe oraz wskazała zakres pomocy rad dla przemysłu i rolnictwa, kierowanych

centralnie. Za węzłowe sprawy uznano wysiłki nad podniesieniem stopy życiowej i wzrostem produkcji rolnej. Rolnictwo zielonogórskie nie wykonało bowiem swoich zadań w pierwszych czterech latach planu 6-letniego. Oto jak dla przykładu kształtowała się w tym okresie produkcja zbóż z hektara w województwie w stosunku do założonego planu:

	Plan	Wykonanie
	(w kwintalach)	
pszenica	13,1	10,6 — 12,1
żyto	12,9	9,3 — 13,0
jęczmień	12,7	11,2 — 12,1
owies	13,0	11,3 — 12,2

Nie wykonano też zadań w dziedzinie hodowli.

Przyczyny słabego tempa rozwoju produkcji rolnej poza czynnikami obiektywnymi widziano między innymi w niedostatecznej pomocy fachowej dla rolników oraz braku pełnej znajomości warunków klimatycznych i glebowych. Tak np. na obszarze 25 tys. ha żyznych łąk uzyskiwano płony niższe od przeciętnych w województwie. Niepełne było również wykorzystanie zdolności produkcyjnej traktorów i maszyn. Mimo wzrostu zużycia nawozów sztucznych o ponad 350 proc. w stosunku do 1950 roku wielu chłopów nadal nie korzystało z tego środka wzrostu produkcji rolnej. Słabe było również tempo likwidacji odłogów.

Przyjęta przez sesję uchwała „O zadaniach WRN i jej organów w świetle IX Plenum KC PZPR” zakładała wzrost plonów zbóż na najbliższe 2 lata o 1,5 q z ha, wzrost pogłowia bydła o 14 proc., trzody chlewnej o 16 proc. i produkcji mleka o 10 proc. Przewidywano też wzrost nakładów na meliorację, zwłaszcza w dorzeczu Odry i Warty, przeprowadzenie gleboznawczej klasyfikacji gruntów, szybszą likwidację odłogów, lepsze wykorzystanie łąk i pastwisk, intensyfikację oświaty rolniczej oraz organizacyjne umocnienie spółdzielni produkcyjnych. W tym ostatnim punkcie wskazano, że główny wysiłek administracji i czynników politycznych szedł głównie w kierunku tworzenia nowych spółdzielni, pozostawiając je najczęściej po założeniu bez opieki.

Dużo miejsca poświęcała uchwała wzrrostowi produkcji artykułów konsumpcyjnych przez przemysł terenowy. Wskazywała na konieczność uruchomienia produkcji artykułów niezbędnych dla rolników i nowych artykułów poszukiwanych przez mieszkańców miast. Zobowiązano również przemysł terenowy do większej dbałości o jakość towarów. Zalecono też tworzenie nowych punktów usługowych, zwłaszcza na wsi. Plan w tym zakresie był bowiem również nie wykonany. Ponadto uchwała określała zadania dla handlu, gospodarki komunalnej i mieszkaniowej, służby zdro-

wia, oświaty i kultury, była szczegółowym programem działania rad narodowych i ich prezydiów na najbliższe dwa lata. Ze spraw organizacyjnych zwracała między innymi uwagę na podniesienie rangi sesji plenarnych rad narodowych, konieczność składania sprawozdań przez prezydium na sesjach, zwiększenie liczby spotkań radnych z ludnością oraz częstsze kontrole komisji rad. Dużo miejsca poświęcała skuteczniejszemu załatwianiu skarg i zażaleń przez prezydium rad.

Mimo pewnego zwiększenia pomocy państwa dla rolnictwa w 1954 r., wyrażającej się we wzroście ilości nawozów sztucznych i parku maszynowego, zadania w rolnictwie w 1954 r. zostały również nie wykonane. Pewna poprawa wysłąpiła natomiast w zakresie rozwoju drobnej wytwórczości, zaopatrzenia rynku, zbiorczego żywienia i usług. W 1954 r. uruchomiono kilkanaście nowych zakładów przemysłu terenowego, między innymi w Bytomiu Odrzańskim, Krośnie, Starym Kurowie, Sulechowie, Trzebiele, Nowym Miasteczku i innych. Były to głównie zakłady przemysłu rolno-spożywczego i ceramicznego. Uruchomiono też w I półroczu 1954 roku 60 nowych zakładów usługowych i 33 placówki handlowe. Przywrócono jarmarki oraz wprowadzono sprzedaż obwoźną na wsi.

W oparciu o dekret z 9 lutego 1953 r. bardziej energicznie przystąpiono do likwidacji odłogów. W 1954 r. zlikwidowano około 6 tys. ha odłogów (w 1953 r. tylko 2,5 tys. ha). Przeprowadzono też dokładniejszą, choć nadal niepełną ewidencję odłogów oraz zewidencjonowano ponad 28 tys. ha, z których 9 tys. nadawało się pod uprawę. Najwięcej odłogów było w powiatach: ślubickim, żarskim, gubińskim, krośnieńskim, świebodzińskim. Przy okazji stwierdzono, że duże obszary były uprawiane „na dziko”, bez rejestrowania ich w aktach podatkowych. Jesienią 1954 r. obsiano ogółem 8.100 ha odłogów, pozostawiając do zagospodarowania na wiosnę 1955 r. jeszcze 7.600 ha. Rozwijano nadal osadnictwo w odbudowanych zagrodach indywidualnych, państwowych gospodarstwach rolnych i gospodarstwach leśnych. W pierwszej połowie 1954 r. osiedlono ogółem 1276 rodzin, głównie z województwa kieleckiego. Z tej liczby 484 rodziny osiadły na gospodarstwach indywidualnych, zagospodarowując 3.800 ha.

Drugą połowę 1954 r. w pracy rad narodowych i ich prezydiów wypełniły przygotowania do nowego podziału administracyjnego na wsi i wyborów do rad narodowych. Warto dodać, że ostatnia sesja WRN przed wyborami nie dokonała oceny swej dotychczasowej działalności. Pewien wpływ wywarła na to zapewne okoliczność, że zmieniający się stale skład WRN i jej komisji utrudniał ciągłość pracy i stąd nie było mowy o jakimś zamkniętym okresie jej działalności. Ostatnia sesja WRN z 5 października 1954 r. poświęcona była omówieniu propozycji nowego podziału administracyjnego, który to problem omówimy w dalszej części artykułu.

Spróbujemy w tym miejscu dokonać pewnej oceny działalności Wojewódzkiej Rady Narodowej w Zielonej Górze w latach 1950—1954. Dokonując jej pamiętać musimy o czynnikach obiektywnych, które rzutowały bezpośrednio na działalność rad narodowych. Były nimi niewątpliwie dość znaczne ograniczenia centralistyczne, hamujące pełne rozwinięcie terenowej inicjatywy w zakresie rozwoju społeczno-gospodarczego danego terenu oraz ogólna sytuacja społeczno-polityczna i ekonomiczna w kraju, która również nie pozwalała w pełni rozwinąć możliwości produkcyjnych, zwłaszcza w rolnictwie i nie sprzyjała wykorzystaniu do końca społecznego zaangażowania i inicjatywy społeczeństwa.

Mimo podejmowanych przez WRN wysiłków w celu nadania sesji właściwej rangi, co przyniosło pewne rezultaty zwłaszcza w latach 1953—1954, nie udało się jednak stworzyć organu władzy terenowej w pełnym tego słowa znaczeniu. Dominującą rolę odegrało Prezydium WRN, a jego sprawozdania na sesjach rady miały najczęściej charakter formalny. O wiele gorzej pod tym względem przedstawiała się sytuacja w radach narodowych niższych szczebli.

Płynność składu osobowego WRN i jej komisji tylko w pewnym stopniu miała wpływ na uniezależnienie się prezydium od rady. Wskazuje na to bowiem sytuacja w latach 1955—1956, kiedy WRN — pochodząc już z wyborów — przestała podlegać takim zmianom, a również nie miała większego wpływu na pracę prezydium.

Płynność składu WRN w latach 1950—1954

Tabela 3

Rok	Liczba radnych na początku roku	Odwolano	Powołano
1950	102	2	5
1951	105	55	45
1952	95	32	42
1953	105	20	25
1954	110	12	11
Razem	517	121	128

Spośród stu dwu radnych powołanych w skład WRN w lipcu 1950 r. tylko dwudziestu trzech dotrwało w jej składzie do końca 1954 r. Zwraca uwagę fakt, że WRN nigdy nie osiągnęła swego stanu ustawowego (120). Pewien wpływ na tak dużą płynność miała zapewne okoliczność, że Wojewódzka Rada Narodowa stawiała swoje pierwsze kroki równocześnie z tworzeniem nowego województwa. Płynna w tym czasie była również kierownicza kadra administracyjna nowego województwa. Spośród członków Prezydium WRN, wybranych na I sesji w lipcu 1950 r., żaden nie dotrwał do wyborów. Zmieniono np. dziesięciu członków prezydium,

w tym trzech przewodniczących i czterech zastępców. Kształtowało się w tym czasie dopiero kierownictwo wojewódzkie partii politycznych i organizacji społecznych.

Motywy odwoływania radnych w latach 1953—1954 (wcześniejsze zmiany wynikały głównie z przyczyn wspomnianych wyżej, a także z pewnej przypadkowości pierwszego składu WRN) były następujące: wyjazd poza województwo — 13 osób, na własną prośbę — 3 osoby, słaba aktywność — 3 osoby, przypadkowy wybór — 1 osoba, służba wojskowa — 1 osoba, aresztowanie — 1 osoba, śmierć — 1 osoba, bez umotywowania — 9 osób. Ogółem odwołano w tym okresie 32 radnych.

Za podstawę wzięto tu przyczyny podane w protokołach sesji WRN przy odwoływaniu radnych. Zwraca uwagę duża liczba radnych odwołanych z powodu wyjazdu z terenu województwa. Jak wynika z badań demograficznych, migracja ludności była w tamtych latach na Ziemi Lubuskiej dość duża, natomiast wśród odwołanych bez umotywowania na sesji, jak to wynika z innych źródeł, większość stanowiły osoby pozbawione funkcji radnych z przyczyn natury politycznej. Obok osób odwołanych za „życiorys”, np. byli członkowie PSL, zwolniono też rolników ociągających się ze wstępowaniem do spółdzielni produkcyjnych lub mających trudności z wywiązywaniem się z dostaw obowiązkowych.

Płynność radnych utrudnia też dokładniejszą analizę składu społeczno-politycznego Wojewódzkiej Rady Narodowej. Znamy już skład WRN w chwili jej tworzenia. Dla następnych lat najbardziej miarodajny będzie podany w końcu 1953 r., kiedy WRN miała już za sobą największe zmiany. Przy okazji podaje się również skład rad narodowych niższych szczebli, który przechodził podobne przeobrażenia jak Wojewódzka Rada Narodowa w Zielonej Górze.

Z tabeli nr 4 wynika, że skład społeczno-polityczny WRN, mimo tak licznych zmian, nie uległ większym przeobrażeniom. Na ogół przestrzegano zasady, aby na miejsce odwoływanego wprowadzać radnego o takiej samej przynależności społeczno-politycznej. Nie było to proste, zwłaszcza, że WRN była reprezentacją zarówno polityczną, jak i terenową. Na uwagę zasługują w tym zestawieniu następujące momenty: zwiększenie się liczby radnych, członków ZSL, o dziewięć, zwiększenie się liczby pracowników umysłowych o jedenastu przy jednoczesnym zmniejszeniu się robotników o siedem osób oraz dość liczna reprezentacja chłopów—spółdzielców. Ta ostatnia grupa była wyraźnie faworyzowana, jeżeli chodzi o reprezentację w radach narodowych, zwłaszcza niższych szczebli.

Wojewódzka Rada Narodowa, mimo wielu swoich słabości, odegrała jednak dość istotną rolę w wielu dziedzinach życia w województwie. Mimo że główna uwaga WRN oraz rad niższych szczebli koncentrowała się na problemach rolnictwa, głównie na rozwoju spółdzielczości produkcyj-

Tabela 4

Skład społeczno-polityczny rad narodowych
Ziem Lubuskiej w 1953 r.

Rada	Ogółem	PZPR	ZSL	SD	Bezpartyjni	Robotnicy	Rolnicy		Pracownicy umysłowi	Rzemieśnicy	Inni
							indywidualni	spółdzielni produkcyjnych			
WRN	108	54	30	5	19	28	19	9	52	—	—
PRN	871	383	217	56	115	184	142	139	333	46	47
MRN	77	34	8	8	27	24	2	1	45	4	1
stanowiące powiaty:											
MRN	667	301	95	45	226	204	51	32	329	34	17
GRN	2921	1219	580	20	1102	514	1083	591	638	48	47
Razem	4644	1991	930	134	1589	934	1297	772	1397	132	112

nej i wywiązywaniu się rolników z obowiązków wobec państwa, to jednak ówczesna polityka rolna nie pozwalała na właściwe wykorzystanie tego wysiłku. Większe były natomiast efekty pracy w tych dziedzinach, gdzie miała większą swobodę działania. Dotyczy to zwłaszcza problemów oświaty, kultury, ochrony zdrowia, a pod koniec swej działalności również przemysłu terenowego. Uchwalony w grudniu 1953 roku 2-letni plan rozwoju przemysłu terenowego przyniósł konkretne efekty w rozwoju gospodarczym województwa.

Pozytywną rolę odegrały również sesje budżetowe, które zarówno dla radnych, jak i dla pracowników administracji były praktyczną szkołą uczenia się gospodarowania społecznymi środkami. Warto w tym miejscu dodać, że w składzie WRN było w tym czasie wielu radnych, którzy następnie w zmienionych po 1956 r. warunkach społeczno-politycznych właściwie wykorzystali nabyte doświadczenie w reprezentowaniu społeczeństwa w radach narodowych i Sejmie PRL.

Również komisje WRN mają do zanotowania szereg pozytywów w swej pracy. Z powodu płynności składu nie mogły rozwinąć bardziej systematycznej działalności, a pozbawione właściwej pomocy ze strony Prezydium WRN i resortowych wydziałów nie zawsze podejmowały najistotniejszą tematykę. Koncentrowały swą działalność, co w ówczesnych warunkach było najsluszniesze, głównie na problemach kontroli. Przedmiotem kontroli komisji WRN były w latach 1950—1954 niemal wszystkie dziedziny życia społeczno-gospodarczego w województwie. Szkoda tylko, że wnioski poszczególnych komisji nie zawsze mogły być z powodu nadzwyczaj skromnych możliwości finansowych rad narodowych realizowane.

Przeprowadzone w grudniu 1954 r. pierwsze wybory do rad narodowych w niewielkim stopniu poprawiły warunki pracy Wojewódzkiej Rady Narodowej. Wprawdzie przyczyniły się do ustabilizowania jej składu, ale na zmiącą sytuację formalnoprawnej (zwiększenie uprawnień) i politycznej trzeba było jeszcze dwa lata poczekać.

¹ JAN MUSIAŁ, syn Franciszka, ps. Andrzej, urodził się 28 stycznia 1908 roku w Nowej Wsi, w byłym powiecie szamotulskim, woj. poznańskim, w rodzinie robotnika rolnego. Po ukończeniu w 1922 roku szkoły powszechnej pracował przez trzy lata w majątku jako młodociany robotnik rolny, a następnie uczył się rzemiosła w zawodzie kowalskim w Kamieniu, w byłym powiecie międzychodzkiem. Kolejnym miejscem jego pracy po uzyskaniu w 1928 roku dyplomu czeladnika kowalskiego były Główne Warsztaty Kolejowe w Poznaniu. Tutaj zetknął się z działalnością członków Komunistycznej Partii Polski i już w końcu 1928 roku został przyjęty do partii. Od początku brał aktywny udział w jej działalności, kolportował nielegalną prasę, odezwy i ulotki nie tylko w środowiskach robotniczych, ale również na terenie koszar wojskowych. Zbierał składki na cele MOPR, uczestniczył w organizowaniu wieców i demonstracji robotniczych, brał udział w strajkach. Po odbyciu służby wojskowej w latach 1930—1932 w ciągu pięciu lat był bezrobotny. W tym czasie nadal prowadził nielegalną działalność jako członek KPP nie tylko w środowisku kolejarzy, ale również w innych środowiskach robotniczych Poznania i sąsiednich miast oraz wśród robotników rolnych. W 1937 roku ponownie znalazł zatrudnienie w Warsztatach Kolejowych w Poznaniu, gdzie pracował do zakończenia niemieckiej okupacji. W KPP działał do rozwiązania partii w 1938 r.

Podczas okupacji, w drugiej połowie 1942 roku, był współorganizatorem Polskiej Partii Robotniczej na terenie Warsztatów Kolejowych, pełnił funkcje członka Komitetu Kolejowego PPR. Obsługiwał konspiracyjne zebrania komórek PPR nie tylko na terenie kolei, ale i w innych środowiskach. W jego mieszkaniu odbywały się spotkania aktywu PPR. Był także członkiem Gwardii Ludowej i Armii Ludowej.

Po wyzwoleniu miasta uczestniczył w organizowaniu Komitetu Miejskiego PPR w Poznaniu i komitetów powiatowych w Szamotulach i w Międzychodzie. Po utworzeniu Komitetu Wojewódzkiego PPR został kierownikiem Wydziału Rolnego i członkiem Egzekutywy KW. Z ramienia PPR kierował przebiegiem reformy rolnej do województwie. W czerwcu 1945 roku objął stanowisko wojewódzkiego komisarza do spraw przesiedleńczo-osiedleńczych. W październiku 1946 r. został wicedyrektorem, a po kilku miesiącach dyrektorem Oddziału Wojewódzkiego Państwowego Urzędu Repatriacyjnego (PUR) w Poznaniu. W styczniu 1949 roku desygnowano go z ramienia PPR na stanowisko wicewojewody i kierownika Ekspozytury Urzędu Wojewódzkiego Poznańskiego w Gorzowie Wlkp.

W czerwcu 1950 r. powierzono mu organizację wojewódzkich władz administracyjnych nowo utworzonego województwa zielonogórskiego, a w lipcu Wojewódzka Rada Narodowa w Zielonej Górze na I sesji wybrała go przewodniczącym Prezydium WRN. 29 marca 1951 r. Wojewódzka Rada Narodowa na nadzwyczajnej sesji przyjęła jego rezygnację z przewodniczącego Prezydium w związku z przeniesieniem go na równorzędne stanowisko do Koszalinu. Przez cały czas pracy w Zielonej Górze był członkiem Egzekutywy KW PZPR. Od listopada 1953 r. do końca 1957 r. był dyrektorem Zarządu Zaopatrzenia Robotniczego w Ministerstwie Przemysłu Materiałów Budowlanych w Warszawie, a w roku 1958 pracował w Hucie Szkła w Wołominie na stanowisku głównego mechanika. Ostatnim miejscem pracy były Pruszkow-

skie Zakłady Materiałów Izolacyjnych w Pruszkowie, w których pełnił funkcję dyrektora. W maju 1963 roku przeszedł na rentę specjalną. Zmarł 13 września 1989 roku w Warszawie.

Za długoletnią działalność w rewolucyjnym ruchu robotniczym i za osiągnięcia w pracy na kierowniczych stanowiskach w Polsce Ludowej został odznaczony odznakami Sztandaru Pracy I i II klasy, Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski, medalami 10-lecia i 30-lecia PRL. (Oprac. Marian Pietrzak)

* STANISŁAW GARWIŃSKI urodził się w 1907 roku w Krakowie, w rodzinie inteligentkiej. Po ukończeniu gimnazjum studiował na Uniwersytecie Jagiellońskim w Krakowie, uzyskując stopień magistra prawa. W czasie studiów związał się z lewicową działalnością studentów, wstępując do Związku Niezależnej Młodzieży Socjalistycznej „Życie”. Początkowo pracował w sądownictwie. Jego lewicowa działalność polityczna nie sprzyjała tej pracy, po zakończeniu więc aplikacji zmienił ją, przechodząc do Okręgowej Izby Kontroli w Krakowie, a następnie w Warszawie. W czasie okupacji pracował w charakterze robotnika w melioracji w okolicach Krakowa.

Po wyzwoleniu był początkowo podprokuratorem Sądu Okręgowego w Katowicach, a następnie wiceprezydentem i prezydentem miasta Katowic. We wrześniu 1948 roku powierzono mu stanowisko zastępcy przewodniczącego, a w październiku 1949 r. przewodniczącego Wojewódzkiej Rady Narodowej w Katowicach.

Od 1945 r. działał w PPS. Za jednolitofrontową postawę był szykanowany w partii przez prawicowe elementy, a nawet przez pewien okres czasu pozbawiony członkostwa. W połowie 1948 roku przywrócono mu członkostwo w PPS i od tego czasu brał aktywny udział w przygotowawczych pracach do zjednoczenia ruchu robotniczego. Był delegatem na Kongres Zjednoczeniowy. Na I Wojewódzkiej Konferencji w Katowicach został wybrany członkiem Komitetu Wojewódzkiego PZPR.

W połowie 1950 roku został przeniesiony do Zielonej Góry i na I sesji w dniu 8 lipca Wojewódzka Rada Narodowa powierzyła mu funkcję zastępcy przewodniczącego Prezydium WRN. W końcu lutego 1951 r. władze państwowe powołały go na stanowisko prezesa Sądu Apelacyjnego w Łodzi, a w dniu 8 marca Wojewódzka Rada Narodowa w Zielonej Górze przyjęła jego rezygnację z dotychczasowej funkcji. (Oprac. Marian Pietrzak)

* JAN FURMAN urodził się w 1914 roku, w rodzinie matorolnego chłopca. Po ukończeniu gimnazjum studiował na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie. W czasie studiów związał się z działalnością lewicowych organizacji młodzieżowych. W szeregach Wojska Polskiego uczestniczył w walkach w czasie kampanii wrześniowej 1939 roku. Po ucieczce z niemieckiej niewoli przez cały okres okupacji przebywał w rodzinnej wsi, pracując na gospodarstwie rolnym.

Po wyzwoleniu wstąpił do Wojska Polskiego i w szeregach II Armii przeszedł cały jej szlak bojowy. Po zdemobilizowaniu osiedził się na Ziemiach Zachodnich i rozpoczął pracę w administracji państwowej. W czerwcu 1948 roku powierzono mu stanowisko starosty powiatowego w Zielonej Górze.

Obok pracy w administracji działał w ruchu ludowym. Należał do Stronnictwa Ludowego, a po zjednoczeniu do ZSL. Był delegatem z powiatu zielonogórskiego na Kongres Zjednoczeniowy Ruchu Ludowego, który odbył się w końcu 1949 r. Po zjednoczeniu ruchu ludowego pełnił funkcję przewodniczącego Powiatowego Komitetu ZSL w Zielonej Górze.

Na I sesji Wojewódzkiej Rady Narodowej w Zielonej Górze w dniu 8 lipca 1950 roku został wybrany zastępcą przewodniczącego Prezydium WRN. Z powodu pogar-

szającego się stanu zdrowia na nadzwyczajnej sesji Wojewódzkiej Rady Narodowej w dniu 29 marca 1951 roku złożył rezygnację z wyżej wymienionego stanowiska, która została przyjęta. (Oprac. *Marian Pietrzak*)

* JÓZEF ZIARNKOWSKI urodził się 21 stycznia 1905 roku w Turku. Ojciec Michał, skazany na 5 lat więzienia przez cara za udział w rewolucji 1905 roku, dzierżawił ogrodnictwo. Józef Ziarnkowski po ukończeniu szkoły powszechnej i nauki w zawodzie krawieckim pracował jako krawiec. W latach 1927—1929 odbył służbę wojskową w pułku ułanów w Lesznie. Po jej ukończeniu pozostał w tym mieście i podjął pracę w wojskowym warsztacie krawieckim. W czasie okupacji został skierowany przez niemieckie władze do prywatnego warsztatu krawieckiego, którego właścicielem był Niemiec Schulz. Uczestniczył również w działalności konspiracyjnej, był współorganizatorem Komitetu Robotniczego, działającego w czasie okupacji na terenie miasta Leszna i okolicy.

Po wyzwoleniu Leszna wraz z innymi członkami byłego Komitetu Robotniczego wstąpił do PPR, a od zjednoczenia jest członkiem PZPR. Brał udział w organizowaniu władzy ludowej w mieście, między innymi Miejskiej Rady Narodowej. Początkowo pełnił funkcję wiceburmistrza Leszna, a na pierwszym posiedzeniu Miejskiej Rady Narodowej w dniu 15 marca 1945 r. został wybrany burmistrzem. W końcu 1947 r. został prezydentem Leszna. Aktywnie uczestniczył w działalności PPR, był członkiem Komitetu Powiatowego PPR, później i jego Egzekutywy. W czasie wyborów do Sejmu Ustawodawczego RP był przewodniczącym Okręgowej Trójki PPR na Okręg Wyborczy w Lesznie.

W lipcu 1949 r. został przeniesiony do Zielonej Góry na stanowisko prezydenta miasta. Na sesji Wojewódzkiej Rady Narodowej w Zielonej Górze w dniu 8 lipca 1950 r. powierzono mu stanowisko sekretarza Prezydium, na którym pozostawał do kwietnia 1952 r. W związku z pogarszającym się stanem zdrowia na IV sesji WRN w dniu 26 kwietnia złożył rezygnację z wyżej wymienionego stanowiska.

Z kolei przeszedł do pracy w Związku Spółdzielni Przemysłowych i Rzemieślniczych, zostając kierownikiem delegatury na województwo zielonogórskie. Od października 1954 r. do grudnia 1956 r. był prezesem Zarządu Wojewódzkiego Związku Spółdzielni Pracy. W styczniu 1957 roku władze wojewódzkie powierzyły mu kierownictwo Punktu Repatriacyjnego w Czerwińsku, a od stycznia 1960 r. został sekretarzem Wojewódzkiego Komitetu Koordynacyjnego Społecznego Funduszu Budowy Szkół. W pierwszej połowie 1970 r. przeszedł na emeryturę. (Oprac. *Marian Pietrzak*)

* FRANCISZEK WACHHOLZ urodził się 23 listopada 1911 r. w Westfalii (RFN), w rodzinie polskiego górnik. Od 1930 r. do rozpoczęcia wojny polsko-niemieckiej w 1939 r. pracował w administracji samorządowej w powiecie wyrzyskim. W mundurze żołnierza polskiego uczestniczył w wojnie z Niemcami w czasie kampanii wrześniowej 1939 r. W czasie okupacji przebywał w okolicy Warszawy i pracował na kolei jako robotnik.

Po wyzwoleniu początkowo pracował na PKP w Poznaniu, a w 1946 roku wrócił do pracy w administracji samorządowej. Do 1950 r. był naczelnikiem Wydziału Samorządowego w Ekspozyturze Urzędu Wojewódzkiego Poznańskiego w Gorzowie Wlkp. Po utworzeniu województwa zielonogórskiego w połowie 1950 r. przeszedł do pracy w Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej w Zielonej Górze na stanowisko kierownika Wydziału Gospodarki Komunalnej i Mieszkaniowej.

Na VII sesji Wojewódzkiej Rady Narodowej w Zielonej Górze w dniu 5 grudnia 1956 r. został wybrany zastępcą przewodniczącego Prezydium WRN. Po kilku latach

przeszedł do pracy w spółdzielczości „Samopomoc Chłopska”. Jest członkiem Stronnictwa Demokratycznego. (Oprac. *Marian Pietrzak*)

⁶ CZESŁAW STUDNICKI urodził się w 1912 roku, w powiecie przemyskim, w rodzinie robotniczej. Ojciec jego zginął w czasie pierwszej wojny światowej. Gimnazjum ukończył we Lwowie, a następnie podjął studia. Po ich ukończeniu pracował w różnych przedsiębiorstwach w charakterze galwanizatora i pracownika biurowego.

W czasie studiów działał w lewicowym ruchu studenckim, później w klasowych związkach zawodowych. Uczestniczył w robotniczych akcjach strajkowych, za co spotykały go represje ze strony policji. W mundurze żołnierza polskiego brał udział w kampanii wrześniowej 1939 r.

W latach 1939—1941 działał w Związku Zawodowym Pracowników Handlu we Lwowie. W czasie niemieckiej okupacji uczestniczył w ruchu oporu, był instruktorem w Gwardii Ludowej, później Armii Ludowej. Po wyzwoleniu, w 1944 roku, wstąpił do Wojska Polskiego i brał bezpośredni udział w ostatnim etapie wojny z Niemcami.

Po zdemobilizowaniu w 1946 r. z ramienia Stronnictwa Ludowego został powołany na stanowisko starosty powiatowego, a następnie urzędującego wiceprezesa Zarządu Wojewódzkiego Stronnictwa Ludowego w Szczecinie. W 1948 r. został wicewojewodą szczecińskim, a od połowy 1950 r. zastępcą przewodniczącego Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej w Szczecinie.

Wojewódzka Rada Narodowa w Zielonej Górze na nadzwyczajnej sesji w dniu 29 marca 1951 r. wybrała go przewodniczącym jej Prezydium. W końcu kwietnia 1952 r. został przeniesiony na równorzędne stanowisko do Krakowa, a w dniu 26 kwietnia na IV sesji Wojewódzka Rada Narodowa w Zielonej Górze przyjęła jego rezygnację z dotychczas zajmowanego stanowiska. (Oprac. *Marian Pietrzak*)

⁷ FRANCISZEK GROCHALSKI urodził się 2 grudnia 1912 r. w Wołczkowie, w powiecie stanisławowskim (ZSRR), w rodzinie chłopskiej. W roku 1931 ukończył gimnazjum w Tlumaczu i rozpoczął studia na Uniwersytecie we Lwowie. Trudna sytuacja materialna zmusiła go do przerwania studiów i powrotu do rodzinnej wsi, do pracy na gospodarstwie matki. Równocześnie rozpoczął w swojej wsi działalność społeczno-polityczną, zorganizował Stronnictwo Ludowe i Związek Młodzieży Wiejskiej „Wici”. W latach 1932—1933 pełnił funkcję sekretarza Zarządu Powiatowego SL na powiat stanisławowski. Jego działalność polityczną przerwała służba wojskowa, którą odbył w latach 1933—1935. Po zdemobilizowaniu powrócił na gospodarstwo matki. Z powodu stosowanych represji ze strony policji za działalność polityczną i trudności w znalezieniu stałej pracy w styczniu 1936 r. wyjechał do województwa wołyńskiego. Tam znalazł pracę w Starostwie Powiatowym w Łucku, a następnie w Lubonilu w charakterze instruktora przysposobienia rolniczego. W sierpniu 1939 r. powołano go do wojska i brał udział w kampanii wrześniowej. Dostał się do niemieckiej niewoli i do końca wojny przebywał w obozach jenieckich.

Po wyzwoleniu znalazł się na terenie zachodnich Niemiec. Odwiedzał obozy polskich wysiedleńców, uczestnicząc w organizowaniu transportów Polaków wyjeżdżających do kraju. W styczniu 1946 r. powrócił do Polski i osiedlił się w Brzegu nad Odrą. Początkowo pracował w Starostwie Powiatowym jako referent, później był prezesem Zarządu Powiatowego Związku Samopomocy Chłopskiej, przewodniczącym Powiatowej Rady Narodowej. Działał również w Stronnictwie Ludowym, wchodząc w skład Zarządu Powiatowego SL. W październiku 1947 roku powołano go na stanowisko przewodniczącego WRN, a od czerwca 1948 r. prezesa Zarządu Wojewódzkiego SL we Wrocławiu. W maju 1949 roku został przeniesiony na równorzędne

stanowiska w WRN i SL do Krakowa, a w maju 1950 roku na stanowisko przewodniczącego Prezydium WRN w Łodzi.

Z kolei Wojewódzka Rada Narodowa w Zielonej Górze na IV sesji w dniu 26 kwietnia 1952 roku powołała go na przewodniczącego Prezydium. W grudniu 1954 r. został ponownie przeniesiony na równorzędne stanowisko do Koszalina.

W latach 1955-1958 był dyrektorem Departamentu w Ministerstwie Gospodarki Komunalnej, następnie ponad rok pracował w Naczelnyim Komitecie ZSL, a w końcu 1959 r. znowu powierzono mu stanowisko przewodniczącego Prezydium WRN w Łodzi. Od 1961 r. był również posłem na Sejm PRL. Zmarł 1 listopada 1967 r. (Oprac. *Marian Pietrzak*)

⁵ JAN LEMBAS urodził się 16 maja 1914 roku w Swoszewicach w powiecie krakowskim, w rodzinie robotniczej. Po ukończeniu szkoły powszechnej i gimnazjum pracował w Towarzystwie ubezpieczenia na życie „Feniks” w Krakowie w charakterze pracownika fizycznego, później umysłowo, a po powrocie ze służby wojskowej był robotnikiem sezonowym. Służbę wojskową odbył w latach 1937—1938. Powołany do wojska w sierpniu 1939 r., brał udział w kampanii wrześniowej. Po ucieczce z niewoli niemieckiej pracował jako robotnik w kilku przedsiębiorstwach Krakowa przez cały okres okupacji.

Po wyzwoleniu miasta został zmobilizowany i w wojsku przebywał do końca 1945 r. W lutym 1945 r. wstąpił do PPR. W styczniu 1946 roku partia skierowała go na Ziemię Zachodnie, do pracy w administracji polskiej. Osiedlił się w Namysłowie i do końca 1949 pracował w Wydziale Powiatowym, następnie został przeniesiony do Koźuchowa na stanowisko wicestarosty powiatowego, a od połowy 1950 r. przewodniczącego Prezydium Powiatowej Rady Narodowej. W tym czasie ukończył Wyższe Studium Prawa Administracyjnego we Wrocławiu. Uczestniczył również w działalności partyjnej. W Namysłowie był członkiem Komitetu Powiatowego PPR, a w Koźuchowie członkiem Egzekutywy Komitetu Powiatowego PZPR.

Na IV sesji Wojewódzkiej Rady Narodowej w Zielonej Górze w dniu 26 kwietnia 1952 r. wybrano go sekretarzem Prezydium WRN. Po ukończeniu w latach 1954—1956 Centralnej Szkoły przy KC PZPR Wojewódzka Rada Narodowa w Zielonej Górze na VII sesji w dniu 5 grudnia 1956 r. powołała Jana Lembasa na przewodniczącego Prezydium. Funkcję tę pełnił do 1973 r., to jest do czasu mianowania go wojewodą zielonogórskim. W styczniu 1980 r. przeszedł na emeryturę.

Obecnie jest posłem na Sejm PRL. Posiada najwyższe odznaczenie państwowe — Order Budowniczych Polski Ludowej. Od 1956 r. jest członkiem Egzekutywy KW PZPR, był delegatem na wszystkie zjazdy partyjne. (Oprac. *Marian Pietrzak*)